

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci

Maja Gajić

**PRIKAZ HRVATSKOG ŠKOLSTVA KROZ ODNOS SELA I GRADA U
ŠENOINOM ROMANU “BRANKA”**

Završni rad

Rijeka, rujan 2017.

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Hrvatski jezik i književnost – dvopredmetni studij

Mentor: Dr. sc. Goran Kalogjera, red. prof.

Maja Gajić

**PRIKAZ HRVATSKOG ŠKOLSTVA KROZ ODNOS SELA I GRADA U
ŠENOINOM ROMANU “BRANKA”**

Završni rad

Rijeka, rujan 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	4.
2. ŽIVOT I STVARALAŠTVO AUGUSTA ŠENOE	5.
3. “BRANKA” AUGUSTA ŠENOE	7.
3.1. Žanrovsko, vremensko i stilsko određenje djela	7.
3.2. Izvori pri nastanku djela i sljedbenici tematike	9.
4. PRIKAZ HRVATSKOG ŠKOLSTVA KROZ ODNOS SELA I GRADA U ŠENOINOM ROMANU “BRANKA”	11.
4.1. Društvene, ekonomske i političke prilike u Hrvatskoj u Šenoino doba te položaj hrvatskog školstva u 19. stoljeću	11.
4.1.1. Društveno – politička situacija u Hrvatskoj	11.
4.1.2. Položaj školstva	12.
4.2. Prilike u hrvatskom školstvu kroz opis Brankinog školovanja	14.
4.3. Brankina želja za prosvjećivanjem i Šenoine tendenciozne ideje	17.
4.4. Prikaz gradske sredine	18.
4.5. Prikaz seoske sredine	19.
4.6. Sukob sela i grada kroz likove predstavnike	22.
4.7. Emancipacija sela kao rezultat napora seoske učiteljice ...	24.
5. ZAKLJUČAK	28.
6. IZVORI	29.
7. LITERATURA	29.

1. UVOD

Prikaz odnosa sela i grada, često je obrađivana tema, kako svjetskih, tako i hrvatskih književnika. Osobitosti tih dviju sredina, njihove sličnosti i razlike moguće je ispriповijedati na više razina. U takvim književnim djelima, iščitavamo različite tipove ljudskih karaktera koji u tim sredinama djeluju i određuju ih. Ovaj se rad bavi prikazom hrvatskog školstva kroz odnos sela i grada u romanu “Branka” Augusta Šenoe.

U radu će najprije ukratko biti riječi o Šenoinom životu i umjetničkom radu. Nakon toga slijedi poglavlje o njegovom djelu “Branka”: žanrovsko određenje te izvori pri nastanku djela i sljedbenici teme. Nadalje, slijedi razrada teme s analizom djelovanja likova koji svojim postupcima određuju događaje u seoskoj ili gradskoj sredini. Nakon takve analize slijedi zaključak a popis dostupne korištene literature nalazi se na kraju rada.

Rad je napisan pod mentorstvom prof. dr. sc. Gorana Kalogjere i pritom je korištena sva odabrana dostupna literatura knjižničnih fondova, osobna biblioteka, internet domena i drugi, manje važni izvori.

2. ŽIVOT I STVARALAŠTVO AUGUSTA ŠENOE

August Šenoa rođen je u Zagrebu 14. studenog 1838. godine a preminuo je u Zagrebu 13. prosinca 1881. godine. Po ocu njemački Čeh, a po majci slovački Mađar, odgojen je u kući u kojoj se govorilo samo njemački. Tek pred polazak u školu dobija instruktora za hrvatski jezik. Djetinjstvo provodi u burnom okružju ilirskog pokreta a njegovo odrastanje prate mnoge promjene na političkom planu koje utječu na Hrvatsku pa tako i na mladog Šenou. Gimnaziju pohađa u Pragu i u Zagrebu. Studira u Pragu, u Češkoj, gdje je tada građanska klasa nosilac domoljubne svijesti, što ga nadahnjuje domoljubljem. Prijateljuje s Ljudevitom Gajem. Po zvanju pravnik, a po djelovanju književnik, Šenoa je, prema mišljenju Antuna Barca, središnja ličnost u hrvatskoj književnosti, a prema mišljenju Mihovila Kombola¹ središnja ličnost svog vremena pa se razdoblje od 1860. – 1881. godine u hrvatskoj književnosti naziva i Šenoino doba. Iako je u javnom životu djelovao tek dvadesetak godina, od kojih deset intenzivno (1870.-1880/1.), vrlo je plodan pisac kojeg danas smatramo klasikom hrvatske književnosti. Dugo se kolebao između novinarstva i književnosti. Nazivaju ga i najzagrebačkim piscem koji je stvorio široku čitalačku publiku na hrvatskom jeziku te najvećim hrvatskim građanskim romantičarom i prvim hrvatskim realinom.

Govoreći o njegovom književnom radu, gotovo da i nema područja u kojem se nije okušao. Pisao je: lirske pjesme, epske pjesme, povjestice, epigrame, prigodnice, šaljive pjesme, feljtone ("Zagrebulje"), pripovijetke i romane iz suvremenog života i s temama iz prošlost ("Prijan Lovro", "Barun Ivica", "Mladi gospodin",

---

¹ M. Kombol:Antun Barac o Šenoi, Časopis Književna republika IV, 1926, str. 208-221

“Kanarinčeva ljubovca”, “Vladimir”, “Karanfil s pjesnikova groba”, “Prosjak Luka”, “Branka”, “Zlatarovo zlato”, “Čuvaj se senjske ruke”, “Seljačka buna”, “Diogenes”, “Kletva”), drame (“Ljubica”), kazališne kritike. Bio je prevodilac, urednik časopisa “Vijenac” (1874.-1881.), član uredništva lista “Pozor”, ravnatelj i dramaturg Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, gradski senator i bilježnik.

Koncepciju razvoja i uloge hrvatske književnosti Šenoa je izložio u programatskom članku Naša književnost, 1865. godine objavljenom u časopisu “Glasonoša.” Njegova je teza da naša književnost mora biti: naša, narodna, mora imati slavenske crte, mora poticati nacionalnu svijest, domoljublje. Zbog izrazito teške političke situacije u Hrvatskoj sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća, kada se Hrvatska ponovo našla u kliještima germanizacije i mađarizacije, Šenoa zaključuje da hrvatska književnost mora ojačati. Smatra da tadašnja hrvatska književnost obrađuje nekonkretne, izmišljene teme, koje su nekorisne. Zato uzore nalazi u slavenskim literaturama i savjetuje mladim hrvatskim piscima da uzimaju teme iz suvremenog života. Predlaže da se ugledaju na ruske i francuske realiste (Gogolja, Turgenjeva, Hugoa). Zastupnik je shvaćanja tendenciozne književnosti i podizanja umjetničke vrijednosti hrvatske književnosti. Prema Šenoi, književnost mora biti sredstvo za unapređivanje hrvatskog naroda u cjelini, mora imati svrhu, biti korisna, djelotvorna. Pokazao je kako u životu provoditi Strossmayerov kulturno-politički ideal: “Prosvjetom k slobodi!” To je rezultiralo činjenicom da je gotovo cjelokupan njegov rad pisan s određenom svrhom, namjerom da obrazuje, prosvjećuje, ponekad i na štetu umjetničke vrijednosti. Sve je činio da zaustavi negativnu tendenciju porobljavanja Hrvatske. Zato je, najviše pisanjem djela s povijesnom tematikom i romantičarsko – realističkom tehnikom, nastojao približiti knjigu hrvatskom građanstvu, tj. široj publici.

3. “BRANKA” AUGUSTA ŠENOE

“Branka” je prvi put izašla u nastavcima, u “Vijencu”, 1881. godine. Počela je izlaziti 12. veljače, a dovršena je 17. rujna u 38. broju “Vijenca.” Posljednje je dovršeno Šenoino djelo koje je iz bolesničke postelje diktirao supruzi.

Sadržaj djela govori o mladoj učiteljici, iskrenoj patriotkinji Branki Kunović koja iz rodnog Zagreba odlazi na rad u zabito mjesto Jalševo. Tu nailazi na surovu sredinu koja ju neprijateljski dočekuje. Neprosvijecena seoska sredina prepuna je zlobnika koji djevojci onemogućuju rad i ostvarenje njezinog životnog cilja – da prosvjetiteljskim djelovanjem pomogne svom narodu. Usprkos silnim podmetanjima negativnih likova, Branka ostvaruje svoj naum te čak za svoje ideje uspijeva pridobiti i vratiti na pravi put grofa Belizara koji je izgubio nacionalni identitet.

3.1. Žanrovsko, vremensko i stilsko određenje djela

Pri odabiru literature za ovaj rad, naišla sam na razna izdanja Šenoine “Branke”. Iščitavajući literaturu primjetila sam da “Branku” negdje nazivaju pripovijetkom a negdje romanom, odnosno duljom pripovijetkom ili kraćim romanom.

U podnaslovu djela stoji “Izvorna pripovijetka”. Međutim, kada sagledamo Šenoinu “Branku” po strukturi, fabuli, opisu likova, poruci koju nosi, zaključujemo da se radi o tipičnom romanu sa svim obilježjima poetike romana. Zato će od sada biti govora o romanu “Branka” a ne samo o Šenoinom djelu s tim nazivom.

Također, radi se o romanu lika tj. karaktera jer Šenoa fabularno prati jednu epizodu u životu glavne junakinje.

Možemo reći da se radi i o socijalnom romanu jer govori o teškom razdoblju u životu mlade učiteljice u potrazi za vlastitom egzistencijom.

Radnja tj. događaji koje Šenoa opisuje u “Branki”, odvijaju se u vrijeme vladavine Levina Raucha (1868.-1871.)

Pišući svoje romane i pripovijesti, Šenoa je upotrebljavao različite kompozicijske postupke. U “Branki” je posegnuo za epistolarnim oblikom pisma, odnosno pisama, što je bio čest slučaj kod europskih romantičarskih autora (Goethe, Puškin), a do tada nije bio korišten u hrvatskoj književnosti tog razdoblja. Cjelokupna radnja, osim početka djela, koncipirana je na način da Branka pismima obavještava prijateljicu Herminu o događajima i likovima iz njene sredine, a ova joj ponešto odgovara. Tako radnja ide kronološkim slijedom, a fabula je građena stepenasto.

Što se tiče jezičnog izraza, u romanu je česta uporaba tuđica i arhaizama, ondašnjih pravopisnih pravila i jezičnih izraza koje je Šenoa vješto uklopio, bilo u pripovjednu ili dijalošku formu.

Roman je nastao u razdoblju protorealizma, što znači da se radi o razdoblju u hrvatskoj književnosti u kojem su književna djela sadržavala i romantičarske i realistične elemente. Otuda još jedan naziv za ovo razdoblje a to je od romantizma ka realizmu. Po svojim romantičarskim i realističnim elementima, odnosno stilskim postupcima, “Branka” se potvrđuje kao roman protorealizma. Tvrdnja kako je Šenoa karakteriziran kao “realist mislji i romantik srcem”² izbija upravo iz ovog romana.

---

² August Šenoa, Branka, - Metodički dodatak, Naklada Fran, Zagreb, 1999. str. 181,

3.2. Izvori pri nastanku djela i sljedbenici tematike

O hrvatskim književnicima prije Šenoe koji su iznosili građu vlastitog vremena te pisali “seosku novelu”, govori Milorad Živančević.³ Tako kao autore nešto vrjednijih pripovijesti spominje Janka Jurkovića, Adolfa Vebera i Luku Botića.

Deset godina prije Branke, 1871. godine izlazi djelo književnika Ivana Perkovca, “Stankovačka učiteljica”, okarakterizirano kao pripovijetka. Govori o učiteljici Marti Božić koja službuje u selu Stankovcu. Očito je Šenoa, slijedeći svoju namjeru i ulogu prosvjećivanja putem književnog djela, a pod dojmom “Stankovačke učiteljice”, počeo pisati o mladoj učiteljici u seoskoj sredini. U dijelu književne kritike, ova je pripovijetka shvaćena kao programatski tekst gdje autor svjesno odustaje od romantičarskih fabula te je kao takva “prva ozbiljnija hrvatska naznaka realizma”⁴ (S. P. Novak, str. 60).

Uočljivo je podudaranje u fabuli i motivima Šenoine “Branke” i Perkovčeve “Stankovačke učiteljice”. Oba djela pisana su pretežito u formi pisma prijateljicama, glavni likovi su mlade učiteljice koje dolaze u primitivnu sredinu koja ih ne želi razumjeti, te uz brojne prepreke ostvaruju svoje domoljubne i prosvjetiteljske namjere u prosvjetnom pogledu. Također, obje se udaju za ljude koji će svojim materijalnim mogućnostima pomoći izgradnju novih škola.

Treće književno djelo koje u kratkom razmaku progovara o liku i djelovanju mlade učiteljice je roman “Đurđica Agićeva”, Ksavera Šandora Gjalskog. Roman se pojavljuje 1889. godine te se u sadržajnom pogledu, kao ni u idejnom, ne razlikuje previše od “Branke” i “Stankovačke učiteljice”, osim po svom završetku. Učiteljica

---

³ M. Živančević, “Seljačka buna”, PKD, (str. 74-75)

⁴ Slobodan Prosperov Novak: Povijest hrvatske književnosti, svezak II (Između Pešte, Beča i Beograda), Marjan tisak, Split, 2004., Članci o Ivanu Perkovcu (str. 59-61) i Augustu Šenoi (str. 77-86)

Đurđica Agić koja službuje u primitivnim Pazarincima ne ostvaruje se na profesionalnom planu a nakon nesretne ljubavne priče završava u samostanu kao časna sestra.

O Šenoinim uzorima pri odabiru teme za književno djelo, Živančević⁵ kaže:

“U krugu mladih čeških beletриста zainteresovao se za novelu s tematikom iz svakidašnjeg gradskog i seoskog života...Značajno je da su njegovi češki prijatelji Majeveci mladi realisti, koji se nisu odrekli romantičarskih tradicija a takav je zapravo Šenoa u čitavom svom književnom delu”. (Živančević, str. 16.)

Ipak, ostaje pitanje zbog čega Šenoa za glavni lik uzima upravo ženu kojoj daje provjetiteljsku ulogu. Uporište za to možemo potražiti u naprednim idejama koje su se glede “ženskog pitanja” pojavile u Zapadnoj Europi u 19. stoljeću. Žene nastoje biti priznate kao ravnopravan spol, što će im omogućiti obrazovanje i rad.

Takve ideje pojavile su se u Hrvatskoj nešto kasnije nego u razvijenim europskim zemljama. Uz Ivana Filipovića i Ivana Perkovca, Šenoa se zalaže za šire promjene u položaju i obrazovanju žena. ⁶(Jasna Šego, str. 145). Stoga ovim djelom nastoji dati svoj doprinos toj tematici ali i pridobiti što širu žensku čitalačku publiku.

Što se tiče tematike prikaza seoske i gradske sredine, odnosno njihovog odnosa, Šenoa je među prvim piscima u hrvatskoj književnosti koji je taj odnos prikazao na poseban način. Naime, u ovom romanu, seoska sredina je u početku prikazana kao spas za glavnu junakinu koja bježi iz gradske sredine u kojoj se ne snalazi zbog svoje izražene moralosti i intelekta. Međutim, tamo je dočekuju moralno i intelektualno

---

⁵ M. Živančević, “Seljačka buna”, PKD, (str. 74-75)

⁶ Jasna Šego: O ženama u „Viencu“ i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19. stoljeća, Kroatologija 2 (2011),141-160.

slabiji, većinom negativni, likovi. Zbog toga i usprkos tome, ona uspijeva u svakom svom naumu.

Tematikom odnosa sela i grada te snalaženja, odnosno nesnalaženja glavnih likova u tim sredinama, bavio se Šenoa u još nekim svojim djelima (“Prijan Lovro”, “Prosjak Luka”). Nakon Šenoe, kao najpoznatije nastavljache te tematike možemo istaknuti književnike Vjenceslava Novaka, Josipa Kozarca, Antu Kovačića i Eugena Kumičića.

4. PRIKAZ HRVATSKOG ŠKOLSTVA KROZ ODNOS SELA I GRADA U ŠENOINOM ROMANU BRANKA

4.1. Društvene, ekonomske i političke prilike u Hrvatskoj u Šenoino doba te položaj hrvatskog školstva u 19. stoljeću

4.1.1. Društveno – politička situacija u Hrvatskoj

Nakon 1848.godine Austrija jača. Hrvatski nacionalni i kulturni preporod završava i ponovo dolazi do germanizacije. Pod Bachovim apsolutizmom, Hrvatska ostaje bez ustavnih prava jer dolazi do raspuštanja upravnih tijela i uvođenja totalnog apsolutizma.

Feudalno – kmetski odnosi su ukinuti. Novi vladajući sloj stvara se iz redova većinom osiromašenih plemića i građana, uglavnom njemačkog porijekla. Nasuprot njima je potpuno osiromašeno seljaštvo među kojim je započeo proces raspadanja

većih seljačkih zadruga. Poljoprivreda je utemeljena na zastarjelim načinima obrade. Počinje se organizirati trgovina i industrija. Pojavljuju se nacionalne stranke (Narodna stranka, unionisti i Stranka prava) koje se na svoj način bore protiv mađarizacije ili germanizacije. 1861. godine Hrvatski Sabor donio je nekoliko važnih zakona: o nastavnom programu za osnovnu i srednju školu, o narodnom muzeju, o akademiji znanosti i umjetnosti, kazalištu itd. Posebna pozornost pridana je hrvatskome jeziku, tj. njegovu imenu i uporabi.

U književnosti, pedesetih godina 19. stoljeća jedini časopis je „Neven“ u kojem objavljuju novi književni naraštaji. Ističu se Mirko Bogović i Janko Jurković svojim pripovijetkama, pjesmama i dramama.

Šenoa u književnost ulazi početkom šezdesetih godina 19. stoljeća i obilježava je kao središnja ličnost. Zato se to razdoblje još naziva i Šenoino doba. (1860.-1881. god.) Za njegova književnog djelovanja, najznačajniji je časopis „Vijenac“ a književnici objavljuju i u časopisima „Pozor“ i „Književnik“.

Nakon pada Bachovog apsolutizma, 1861. godine, u Hrvatskoj ponovo oživljava kulturni život. U razdoblju Šenoina djelovanja dolazi do intenziviranja kulturnog života zahvaljujući ponajprije Ivanu Mažuraniću. Osnivaju se razna kulturna društva a među najznačajnijim događajima su osnivanje Matice Hrvatske 1867. i osnivanje zagrebačkog sveučiliša 1874. godine.

4.1.2. Položaj školstva

Šenoa je osjetio kako je teško biti književnik u malom narodu, politički i ekonomski ugnjetanom, s većinom nepismenim seljačkim stanovništvom. Otuda njegova želja

za prosvjećovanjem putem vlastitih književnih djela, s osjetnom domoljubnom notom. Najbolje se to vidi u njegovim povijesnim romanima gdje pomoću analogije, oživljavanja hrvatske povijesti i prošlosti utječe na tadašnje Hrvate da vole svoj narod i budu domoljubi, da se što žešće odupru germanizaciji i mađarizaciji.

Još je 1841. godine osnovano tzv. Gospodarsko društvo kojem je glavni inicijator u duhu svehrvatskog preporoda bio grof Janko Drašković. Cilj te udruge bio je poboljšati gospodarsku djelatnost na svim poljima.

Tako je uočena potreba “da se umnože i poboljšaju seoske škole”⁷ (Josip Horvat; 226-245) kako bi se ispravile “mane” u tadašnjem načinu vođenja seoskih domaćinstava, odnosno seljak obrazovao za prosperitet cijeloga društva. U tu svrhu održavaju se predavanja za seljake i tiska “Koledar za puk”.

No, uzrečica “Prosvjetom k slobodi”, nije odražavala tadašnje prilike u školstvu. I tada su još vladala rigorozna pravila ponašanja za učenike (uključujući fizičko kažnjavanje), škole i učionice bile su skromno opremljene a učiteljski kadar bio je nesustavno obrazovan.

Već spomenute 1861. godine donijeta je važna odluka u Hrvatskom saboru glede nastavnih programa u osnovnim i srednjim školama. No, Austro – ugarska nagodba iz 1967. godine imala je loše posljedice za hrvatsko školstvo. Članak ”Hrvatsko učiteljstvo u 2. polovici 19. stoljeća”⁸ donosi podatke kako su za školstvo izdvojena minimalna sredstva, škole još nisu bile otvorene posvuda, relativno su malobrojne, oskudno su i neprimjereno opremljene. Dio roditelja, mahom seljaci, nije sklon školovanju vlastite djece, česta je neredovitost pohađanja i rano napuštanje obrazovanja, materijalni položaj učitelja je težak, učiteljsko obrazovanje je

---

⁷ Josip Horvat: „Povijest i kultura Hrvata kroz 1000 godina“, Gospodarski i kulturni razvitak u 18. i 19. stoljeću, Split, Knjigotisak, 2009.

⁸ „Hrvatsko školstvo u 2. polovici 19. stoljeća“, članak preuzet s Internet adrese www.fzzg.uznizg.hr/.

raznoliko. Učitelji pučkih škola po prvi put se registriraju 1869. godine. “Hrvatski pedagoški-skolski-sbor” osnovan je 1871. godine. Od tada se intenzivirao razvoj školstva i pedagoška znanost u Hrvatskoj.

Poražavajući su podaci koji upotpunjuju sliku stanja u hrvatskom školstvu toga doba. “Prema popisu iz 1869.”⁹ (Jasna Šego, str. 145) tri četvrtine stanovnika banske Hrvatske je nepismeno, samo dva posto odraslih muškaraca ima pravo glasa; u sjevernoj Hrvatskoj radi samo sedamnaest srednjih škola za dječake; djevojčice su pohađale privatne, plemićke ili crkvene škole koje ih odgajaju u tuđem, ponijemčenom duhu ili su odlazile u Graz ili Beč; 1875. g. otvorena je prva ženska učiteljska škola u Zagrebu; djevojke su prije toga pohađale posebne tečajeve ili žensku samostansku školu – preparandiju u današnjoj Varšavskoj ulici.

4.2. Prilike u hrvatskom školstvu kroz opis Brankinog školovanja

Mlada Branka ima sedamnaest godina, završila je preparandiju u Zagrebu, s najboljim ocjenama. Iz razgovora s prijateljicom Herminom, saznajemo o čemu su djevojke učile u preparandiji: fizika, matematika, astronomija, psihologija, filologija, povijest, crtanje, francuski, glasovir, vez, gimnastika, plesanje, “sklizanje po ledu”...Kroz mukotrpno školovanje Branku je vodila ustrajnost a o njezinoj jakoj volji govori Šenoa: “Branka ne zakrčljavi pod teretom nauka niti ne posta plitkom, romantičkom previjušom kao što mnoge gradske i činovničke kćeri zagrebačke” (“Branka”, str. 12). Već ovdje nam Šenoa pokazuje da se Branka razlikuje od ostalih gradskih djevojaka te da je pripravna na zadatke u sredini koja traži izdržljivost. Dok

---

⁹ Jasna Šego: O ženama u „Viencu“ i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19. stoljeća, Kroatologija 2 (2011),141-160

Branka ozbiljno shvaća učiteljski poziv, Hermina o tom zanimanju govori s podsmjehom. Saznajemo da je školovanje mukotrpno, a necijenjeno: “Izgubih najljepše svoje godine za knjigama. Hvala bogu te je to vrijeme egipatskog sužanjstva minulo, hvala bogu te nisam više preparandica, stvor koji nije ni učenica ni gospođica, koja nema pravo mjesta u društvu” (“Branka”, str. 4-5). Hermina naziva školovanje “nesretnom preparandijom” u koju se upisala na nagovor oca: “Ti ćeš se, Hermino, učiti za učiteljicu. Svršiš li nauke, pa svidi li ti se onda učiteljsko zvanje, budi učiteljicom. Ne svidi li se, a budem li ja živ, možeš u kući ostati pa kasnije se i udati, ali ćeš bar nešto znati, pače više znati nego mnoge zagrebačke gospođice, s kojima čovjek ne može ni ozbiljne riječi govoriti. A snađe li te kasnije u životu nesreća ili bijeda, eto diplome u džepu, kojom možeš svoj svagdanji kruh zaslužiti. Svakako želim da naučiš nešto praktična” (“Branka”, str. 5.). “... Ili ćeš u preparandiju ili ćeš u brzojavnu školu!” (“Branka”, str. 6). Iz ovog ulomka, progovara Šenoa kao zagovornik obrazovanja žena. Također, saznajemo kako su “nemili školski zakoni” branili društvo i zabavu. Nadalje, Branka priča kako je odbila mjesto odgojiteljice u bogatoj obitelji jer želi postati učiteljicom. To nam ukazuje na mogućnosti koje su imale obrazovane djevojke.

Međutim, prikazujući razgovor Hermine i Branke, Šenoa ukazuje na problem koji se pojavljuje u gradskoj sredini – nemogućnost dobivanja posla u gradu. Nasuprot Branki, koja je poslala nekoliko molbi na različita mjesta ali bez uspjeha, Šenoa kroz lik Marića ukazuje na nepotizam i protekciju tadašnjeg birokratskog aparata. Marić, objašnjava djevojkama kako je dobio posao činovnika u Zagrebu: “Danas je netom odlučeno. Bilo je doduše mnogo borbe, bilo protivnika, ali važnost mojih visokih zaštitnika nadvlada napokon sve prepone.” (“Branka”, str. 18). On ne cijeni učiteljsko zvanje te ga napušta: “A učitelj? Molim vas, to je najdosadnije zanimanje na svijetu. Ja uopće ne razumijem kako se čovjek tomu zvanju posvetiti može?”

("Branka", str. 19). Svoju odluku da se školuje za učitelja obrazlaže samo kao splet okolnosti. Kao učitelj "...bijaše prema djeci naprasit i surov da su ga se plašila kao živoga vraga." ("Branka", str. 32). Samovolju pojedinih učitelja u to vrijeme, opisuje Šenoa kroz Marićevo ponašanje: "Školi odsele ne posveti osobite brige, katkad i ne dođe, a kad bi ga zato ukorili, slegnuo bi samo ramenom i nasmjehnuv se rekao: - E, pa tužite me!" ("Branka", str. 33.) Dok Marić olako odbacuje učiteljski poziv, Branka niti uz najbolje svjedodžbe ne može dobiti posao. Marić to koristi, ponudivši joj neiskreno svoju pomoć, ustvari brak kao izlaz iz situacije. Ponovo grubo govori o stvarnosti u školstvu: "Sve su škole prepune učiteljica. Gotovo nigdje nema mjesta, a svuda su mlade sile namještene. Molim vas, i na ono nekoliko praznih mjesta čeka čitava četa pitomica. Pa znate, protekcija, rodbinsto, kumstvo, domaće kćeri, sve to ide u račun. Žalim sve preparandice koje sada svršavaju škole, jer će ostati bez kruha". ("Branka", str. 22). Branka je uvjerena da joj protekcija nije potrebna, da su joj odvažno srce i volja dostatni u potrazi za poslom. Međutim, Šenoa komentira i iznosi svoja zapažanja: "... Odvajkada treba ti u našoj domovini takvih odvjetnika, takve protekcije, da napreduješ i dođeš do čega; pametna glava, puna znanja, čist značaj, poštena duša nije tu uvijek dovoljna. A to valja osobito za onu dobu kad je Branka radila da se dotisne do skromna mjestanca. ...Veći dio njenih drugarica sjedilo već na učiteljskim mjestima i dobrim – među njima bilo je i takvih koje se, tupoglave, samo najvećom milosti učitelja bješe izvukle iz škole. Branka ne dobi mjesta ni u zadnjem selu." ("Branka", str. 31). Marić radi protiv Branke jer ona odbija njegovu prosidbu pa kleveće djevojku govoreći da je "mahnita Hrvatica" koja bi svojim iskvarenim idejama mogla pokvariti seoski "nepokvareni neuki svijet" ("Branka", str. 34). Iako nevoljko, Branka prihvaća pomoć Hermininog oca i dobija mjesto u Jalševu.

4.3. Brankina želja za prosvjećivanjem i Šenoine tendenciozne ideje

Iako mlada, Branka je odlučna u namjeri da svojim djelovanjem prosvijetli, obrazuje svoj narod u cilju poboljšanja njegovog položaja. Sa svojih sedamnaest godina, Branka u sebi ima neobično puno entuzijazma, upornosti i patriotizma. Ona je potpuno predana svome cilju, a u iznošenju stavova Šenoa je u više navrata patetično domoljuban. “U Zagrebu, u srcu naše domovine, ima toliko hrvatskih obitelji kojih veže samo neka vanjska sveza, nipošto ljubav za posvećeno kolo domaće zadruge, ljubav za narod i domovinu, ljubav za sve čovječanstvo što je u svijetu lijepa i plemenita. Ta mi misao ledbi vazda pred očima, ozivlja u mom srcu. Ja to smatram svojom zadaćom, zadaćom svake plemenite žene. Ne znam hoće li mi sreća dati da se bar jedan dio mojih želja ispuni, no tvrdo sam odlučila, i od toga neće ne nitko odvratiti, postati vjesnicom te misli, postati učiteljicom. ... srce me vuče među narod, među djevojke naše, da sijem ondje sjeme plemenitosti, poštenja, ljubavi. Ne pitam toliko kakva će moja sreća biti, samo želim da bar u nekoliko primjera vidim da je moja misao činom postala.” (“Branka”, str. 9). Kada se pokaže mogućnost za posao u Jalševu, Branka zamišlja sebe kako podučava djecu: “Već je stala snovati i kovati sve na svoju preudešavati, djecu krotiti, a i roditelje upućivati, već je vidjela kao kroz san kako sve uz nju prijanja, kako je sve štuje i obožava.” (“Branka”, str. 38). Ona je svjesna da je pred sebe stavila težak zadatak: “Idem orati tešku, tvrdu brazdu, idem oplemenjivati svoj put, mladice našeg naroda.” (“Branka”, str. 45). Ipak, iz ovih ulomaka vidimo da u Brankinim razmišljanjima ima i ponešto naivnog egoizma, što treba pripisati njezinim godinama i životnom neiskustvu. Nadalje, njene godine nisu prepreka da je Šenoa prikaže kao oštoumnu, pametnu i otvorenu djevojku koja ima

moćnost dobrog uočavanja i kritičkog odnosa prema stvarnosti. U šetnji Zagrebom, Branka kritizira Zagrepčane koji uveliko pričaju stranim jezikom. Također, ne srami se oštro nastupiti prema starijim osobama kada uoči nešto nepošteno. Tako prigovara mađarskom činovniku na maloj negrijanoj postaji ili ženi učitelja Šilića zbog nereda u školskom prostoru.

4.4. Prikaz gradske sredine

Šenoa roman započinje opisom grada, поближе Vlaške ulice. Kao pisac Zagreba, daje nam detaljan opis interijera i eksterijera u koji postavlja svoje likove. Opisujući grad koji je neizmjereno volio, ne usteže se prikazati niti negativnosti koje se u njemu dešavaju. Tako pokazuje politička zbivanja toga vremena, koja su, na neki način, krivac što glavna junakinja odlazi u njoj posve nepoznatu, seosku sredinu.

Kada govori o tome, Šenoa ne osuđuje grad kao takav, već pojedince koji su svojim djelovanjem doveli do odlaska Branke. Ona napušta grad u potrazi za vlastitom egzistencijom i željom da u novu sredinu, u koju dolazi, donese iz grada samo ono što je pozitivno - cjelokupno svoje znanje koje će predati seljacima u cilju njihovog napretka. Tako nam Šenoa grad prikazuje i u pozitivnom svjetlu kao mjesto u kojem se znanje usvaja i prenosi dalje, u provinciju. Grad je oslikan kroz niz pozitivnih likova: Branka, prijateljica Hermina, Brankina baka, Herminin otac, školski izvijestitelj i savjetnik. No, iako u suštini pozitivni, Šenoa je kroz neke likove progovorio o predrasudama koje pojedinci imaju glede seoske sredine i ljudi u njoj. Kada se Branka sprema na odlazak u selo Hermina joj prigovara: "...i svatko je rekao da bi grehota bila da se takov talenat izgubi u zakutku seoske škole, gdje bi morala nevaljalnoj, prostoј djeci neprestano pokazivati šibu i trpati joj u tvrde glave mudrost prve početnice za pučke škole"... "A ti hoćeš da postaneš učiteljicom, ropkinjom

seoske djece.” (“Branka”, str. 10)...“Želim ti sretan put među neopranu dječurliju, ja te pratiti neću”...”u Lici? Br! Br! Br! Gdje vukovi rastu i medvjedi cvatu”. (“Branka, str. 11) .“Oh, pa ti, Branko, hoćeš da ostaviš dražesti grada, da se zakopaš u ladanjski zakutak. Ne smiješ, dušo, ne smiješ...” (“Branka, str. 17). Ponešto predrasuda ima i Brankina baka koja joj sprema odjeću i savjetuje: ”Pazi da ti je ondje u bregovima ne raznesu” (“Branka”, str. 44). Manje je “gradskih” likova koji su izrazito negativno opisani. U prvom redu to je Marić, koji prezire učiteljsko zvanje, rovari kod školskih vlasti protiv Branke te pored toga postaje špijun i podmitljivi politički agitator. Nakon njega, negativno je opisan lik Brankina oca kojeg je grad pokvario te je iz njega pobjegao u daleki svijet. Propali trgovac odao se raskalašnom gradskom životu koji je uništio i njega i njegovu obitelj. Opisujući sudbine Belizarove majke te djevojke Eleonore, Šenoa još jednom progovara o gradskoj sredini (Beč) kao negativnom okruženju u kojem likovi stradavaju odavši se lagodnom životu.

4.5. Prikaz seoske sredine

Kada govori o seoskom okruženju, Šenoa u prvom redu govori o sveopćoj zapostavljenosti te sredine od strane vlasti a nakon toga progovara o idiličnoj ljepoti prirodnog okruženja.

Već kroz same gradske likove, koji donekle imaju predrasude prema seoskom kraju, Šenoa nagovještava surovost života na tadašnjem selu. Najviše se zapostavljenost sela i seljaka vidi kroz prikaz odnosa vlasti prema prosvjeti. Tako školski savjetnik i izvjestitelj nastoje odvratiti Branku od posla u Jalševu: “Siromašna je to i zapuštena općina, svijet je namnogo zaostao i ponešto divlji, a učitelj je čovjek stare škole iz

ere “orguljaša”, koga nije nimalo volja mutiti svoj mir i postati reformatorom: vaš bi zanos namnogo ohladio u Jalševu, vjerujte mi, gospođice!” (“Branka”, str. 37). Put do Jalševa nagoni Branku da razmišlja o lošem položaju prosvjetara te zaključuje da nema razlike u odnosu prema učiteljima između “velike gospode zagrebačke” i “male jalševačke gospode”. Ni jedni, niti drugi ne mare za prosvjetu. Od kočijaša doznaje za nevolje u siromašnom kraju kao što su loši putevi i oronula škola zbog nesloge poglavarstva. U pismu Hermini školu opisuje kao raspucalu, oronulu škatulju okruženu barom: “Na njoj sjedi orijaški krov od stare, rđave slame, ili “šopa” kako puk veli. Krov je dva i po puta viši negoli školske zidine. Krovu je gdjegdje vidjeti i školje, koje su svakako udoban put kiši i snijegu. U zidinama urezana su malena okna, toli sitna valjda zato da ne dođe suviše friška zraka do dječice.” (“Branka”, str. 57). Iz opisa učitelja Krunoslava Šilića vidi se sva bijeda hrvatskog školstva i seoske sredine uopće: “...ovisok trbušast čovjek dosta glupa lica, kuštrave kose, čupave brade. Imao je na sebi zamrljan dlakav kaput, urešen sa više raznolikih krpa. (“Branka”, str. 56”). Njegova neočešljana žena obučena je u dronjke. Nekulturni Šilić i njegova žena Brankin su stan pretvorili u ostavu i kokošinjac. Urotili su se protiv Branke jer Šilićka, iako nije učiteljica, obavlja nastavu u školi. Ovaj podatak govori o nenadzoru i nebrizi vlasti što je rezultiralo nizom bizarnih situacija. Inače, kao predstavnika vlasti, Šenoa je opisao bilježnika Šandora Mišocija, pijanicu, mađarona i propalog vlastelina koji od naivnih i nepismenih seljaka ubire nepostojeći porez za koji vlast ne zna. Kada propada u gradu, on odlazi u službu na selo gdje se smatra “bogom” općine a seljake smatra “glupom marvom”. Otvoreno govori Branki da je nije želio za učiteljicu u Jalševu jer nije “domaća kći” a zbog nje je i učiteljeva žena ostala bez posla. Njegovo je mišljenje kako je i neškolovana Šilićka bila dostatna za poučavanje “ludih seoskih djevojaka”. Branku upozorava da će pažljivo motriti na njezin rad. Iz takvog slobodnog ponašanja bilježnika, vidimo kakav je bio položaj učitelja u manjoj sredini. Bili su podložni i odgovorni načelniku,

svećeniku, bilježniku pa i mjesnom plemiću. Branka je svoj dolazak pismom najavila načelniku i učitelju a nakon dolaska odlazi se predstaviti i “preporučiti” načelniku, bilježniku i župniku kao predstavnicima vlasti. Također, doznajemo i da župnik inače obavlja dužnost ravnatelja škole. Zato su na dan godišnjih ispita u školi svi predstavnici vlasti: načelnik, bilježnik, svećenik i grof Belizar, koji smiju učenicima postavljati pitanja. Kao negativan lik pojavljuje se mladi preparand Čavlić koji na nagovor Šilića i Mišocija piše prosvjetnim vlastima u Zagreb protiv Branke, lažno je optužujući. Lik preparanda Janka Čavlića, na neki način spaja negativnosti gradske i seoske sredine. Tako vidimo da se Šenoa ne priklanja niti jednoj sredini kada treba istaknuti negativnosti, već ih podjednako drži odgovornima za loše stanje. Kao pomoć mladoj učiteljici izdvajaju se načelnik i njegova žena barunica, gostioničarka - mesarica, župnik i naposljetku grof Belizar.

Iako je seoska sredina grubo dočekala Branku, ona svojim djelovanjem, uz mnoge prepreke, mijenja i prostor i ljude u njemu. Krajolik, kojeg Šenoa i ranije potanko opisuje u svoj svojoj surovoj ljepoti, nakon kulminacije radnje i preokreta, poprima svoju punu dimenziju, predstavljajući se kao idilična slika domovine. Branka kaže za Jalševo da je to “...zabiti, romantički kraj domovine” (“Branka”, str. 66). No, realnost vidimo u ovom opisu: “Zimsko školovanje u Jalševu po sebi je velika muka, jer je kraj bregovit, sela razdaleko, naširoko rastresena, snijeg visok, a putevi loši. Nije dakle čudo da zimi djeca slabo polaze školu, navlaš iz gorskih sela, jer bi lako mogla propasti u snijeg ili u ždrijelo gladna vuka.” (“Branka”, str. 81.)

4.6. Sukob sela i grada kroz likove predstavnike

Zanimljivo je što je središte zbivanja, odnosno radnje u kojoj dolazi do sukobljavanja likova, seoska škola i nezina učiteljica. No, to je donekle razumljivo kada se prisjetimo da je učitelj, pored svećenika, bio najvažnija tj. najuglednija ličnost u selu, i sam, na neki način, predstavnik vlasti.

U romanu je vidljivo izražena podijeljenost Šenoinih likova na pozitivne i negativne. Bilo da se radi o gradskoj ili seoskoj sredini, Šenoa se služi crno – bijelom tehnikom u portretiranju likova kako u njihovom vanjskom opisu, tako i u opisivanju njihovih karaktera. Također, koristi kontrast kao izražajno sredstvo, sve u cilju prikaza nepomirljivih razlika.

Kako u gradu, tako i u samom selu, podijelio je Šenoa likove na dobre i loše. No, isto tako, podijelio je Jalševčane na aristokraciju i puk. Branka je predstavница grada koja je neprijateljski dočekana u selu Jalševu. Jedni je na to dobrohotno podsjećaju: "Ah! Ne bojte se, frajlice!", pucnu ravnodušni kočijaš jezikom, "od mene vi toga doživjeti nećete. Išao sam ja i sto puta po gorem vremenu po ovom putu, pak nije bilo nikomu ništa. Vi niste naučeni na to, vi ste varoško dijete." ("Branka, str. 53). Nailazi i na iskrena upozorenja: "Molim vas, draga moja, čuvajte se jalševačkih baba ko žeravice..." ("Branka", str. 62). Načelnikova supruga, barunica, u svom obraćanju Branki nostalgično govori o razlikama između sela i grada: "Ah, vi idete dakle ravno iz Zagreba? Lijepo, lijepo! Bit će vam čudno tu na selu, jer Zagreb, eh, da, Zagreb! To je ognjište cijele zemlje, ročište otmjena svijeta, tu ima duševne hrane i naslade. Ah" ("Branka", str. 63)... Lik načelnika, također je prijateljski nastojen. Iako priprost i nevješt u svome poslu, on brzo reagira na negativnosti na koje mu je Branka ukazala. No, ljudi poput učitelja Šilića i njegove žene, vidjevši u njoj konkurenciju, učinili su sve da zagorčaju Branki život. Ona je njihova sušta suprotnost: mlada

obrazovana građanka, kulturna, uredna. Svoju samovolju i neposluh pokazuju Šilići time što ne slušaju ni naredbe načelnika koji je naredio da za Branku pripreme prostorije u školi, opravdavajući se riječima. "... "Sve to dakako nije carska palača. Al kad se komu hoće služiti u Jalševu, mora i za to bogu hvaliti". ("Branka", str. 58) Međutim, oštroumnu i rječitu Branku to nije pokolebalo te je jasno Šilićima poručila kako očekuje da se situacija popravi. Sama Branka govori o svojem poimanju sela kada objašnjava načelnikovici svoju motivaciju za dolazak a to je prosvjećivanje naroda: "Puna takvih nada dođoh amo, u ovaj zabiti romantički kraj svoje domovine, misleći da će ovdje svakako više mira, manje spleta biti nego ondje u gradskoj vrevi. Nu pri prvom dočeku u ovom mjestu klonuše mi krila silno, a moji ideali padaju sve niže." ("Branka", str. 66). U liku svećenika, iskrenog domoljuba ilirca, Branka dobija saveznika u borbi protiv svojih neprijatelja. I on je u Jalševo došao iz većeg mjesta, nadajući se da će u zdravom, gorskom kraju, prištedjeti svoje zdravlje i učiniti nešto za napredak naroda. Ubrzo shvaća da je "Jalševo osje gnijezdo" gdje: "Ne mari župnik, ne mari školnik, ne mari podžupan, ne mari općina, a sam seljak ne umije ništa, ne umije ni čitati" ("Branka", str. 78). Šenoa nam tako pored Branke opisuje još jedan lik, kojeg predstavnici vlasti u Jalševačkom kraju ne prihvataju jer se boje njegove intelektualne superiornosti kojom bi mogao utjecati na boljitak puka, a što seoskoj gospodi ne bi odgovaralo. Zato se svećenik priklonio na stranu puka a protiv spletkarske "seoske aristokracije."

4.7. Emancipacija sela kao rezultat napora seoske učiteljice

Udovoljavajući koncepciji uloge književnosti za koju se zalagao, Šenoa je u ovom romanu odgojnu ulogu uprizorio kroz Brankine napore da poboljša školske a tako i Jalševačke prilike, bez obzira na razna podmetanja: "...počela je Branka svoju mladu vojsku mušku i žensku poučavati, ispitivati razvršćivati. Onako istinski i ljudski nije se dakako moglo početi, jer, kako Branka opazi, trebalo je početi upravo iznova." ("Branka,", str. 81). Branka je svjesna da će svojim primjerom moći utjecati na svoju okolinu: "Ja sam učiteljica na koju svatko gleda, ja želim u ovom kraju prevrnuti na bolje duše mojih malih seljakinja, a gospodin bilježnik i gospoja Šilićka pazit će sigurno na svaki moj korak." ("Branka", str. 99). I doista, pod pritiskom načelnika, koji je na Brankino ukazivanje problema počeo ozbiljnije shvaćati i voditi općinstvo, dešavaju se bitne promjene u Brankinu životu koje će promijeniti i samo Jalševo: "Jalševačka općina dozvala se ipak pameti, te je pričinom načelnika i župnika, a i prinosom darova što smo ih sabrali u okolici kod vlastele, dala korjenito popraviti hram domaće mudrosti, ili prozaički govoreći, školu. Ta kuća priliči danas zbilja ljudskom stanu. Ogromna bara oko zgrade, zabavište svih gusaka i pataka, iščezla je, te je pred školu zasađeno mlado drveće; staru slamnu kapu skinušte, te se sada crveni na krovu crijep. Samu kuću pridigoše, i uopće bude zgrada iznutra sasvim prekrojena da ima više svjetla i zraka. Na sreću, bude mi dodijenjen u njoj novi stan, daleko od Šilićevih..." ("Branka", str. 100). Uz promjene koje se odnose na poboljšanje osnovnih uvjeta, Branka mijenja i dotadašnji način rada s djecom i primjenjuje tada nove metode odgoja: "...imam ti pred sobom malu četicu djevojaka i dječaka. Sprvine gledali me ti mali svatovi nekako čudno; ne mogahu pravo vjerovati da bi toli mlada djevojka učiteljicom biti mogla, a još većma čuđahu se ne videći u mojoj ruci ni šibe ni palice. Mimogred načula sam kako su djeca među sobom šaptala: - To

je posve nova škola, gdje se ne bije i ne tuče, kako to gospodin Šilić zna. - Sprvine dolazila su mi djeca namnogo neoprana i napočešljana, što je po svoj prilici ondje običaj bio. Nu ja sam tu nečistu navadu skoro uklonila, ne silom već milom, pričajući dječici o čistoći i zdravlju, sve u formi malih pripovjeka... To je bio dakako prvi početak, nu sada mogu reći da sva djeca dušom i tijelom pristaju uz mene, te me ljube gotovo kao svoju striju sestru. Prije je bilo djece u školi, iz koje sam s teškom mukom mogla isprešati koju riječ; sada govore moja djeca otvoreno, slobodno, te će u sto prilika pitajući navaliti na me... Kolika po mene slast, kad se prije ili poslije škole te drobne glavice kao zlatne pčelice oko mene skupljaju, kličući od radosti, milujući me i gladeći. U takvu času naviru mi suze na oči, jer vidim da sam pošla pravim putem, da ću postići svoj cilj: ta divlja četica promijenila se za kratko vrijeme pod mojom rukom u krotko stado janjaca, a tu promjenu priznaju svi ljudi u Jalševu, pa joj se i čude.” (“Branka”, str. 100-101.) Gledajući napredak svoje djece, mijenja se odnos roditelja i ostalih seljana prema Branki pa je manje onih koji Branki zavide i rade protiv nje, ali ona je i dalje oprezna. Branka se kao uspješna učiteljica potvrđuje u potpunosti u prikazu školskih završnih ispita kada njezini učenici dobijaju najbolje ocjene, za razliku od Šilićevih.: “Dođe urečeni dan. Škola bijaše zelenilom i zastavicama nakićena. Moja mala četa bila je donijela granja, zelenila i cvijeća, a ja sam načinila zastavice, te iskitismo sobu upravo gizdavo. Mali dječaci i djevojčice što stoje pod mojom komandom gizdahu se nemalo da su oni prestigli u tom zreliju djecu. Na ovaj dan bilo se je skupilo začudo mnogo gosti ne samo iz mjesta Jalševa, nego dosta vlastele iz okolice naše. Dođe naravski župnik, načelnik, bilježnik, trgovci, gospoje iz mjesta, dođe napokon – o čemu se svi čuđahu – i grof jalševački, koji prije nije nikad zalazio među svijet, niti se brinuo za našu školu. Ja sam, istinabog, Zagrepčanka, varoško dijete doživjela sam i preživjela kojekakvih svečanih ispita i parade, pa nisam stoga nimalo plaha; al ovaj put nekako mi je čudno bilo pri duši, i krv mi je kucala življe, jer sam znala da ima među slušateljima ljudi

koji mi nisu prijazni, i da bi najmanja moja pogreška kod ispita u novinama, raspredana bila naširoko.” (“Branka”, str. 129). Branka je, na neki način postala izvršitelj svega onoga što župnik u svoje vrijeme nije mogao učiniti u pokušaju prosvjećivanja puka pa o djevojci svuda samo pozitivno govori. O svome radu ona piše Hermini: “Radila sam da dječica ponajprije upoznaju i razumiju ovaj mali svijet što ih okružuje, da iz srca istrijebe prostotu, zavist, himbu te da živim osjećanjem prigrle sve što je ljubavi vrijedno, i što je krasno i dobro. Kušah djeci otvoriti srce, razgaliti prirodu i ucijepiti u mlade duše divne one zakone morala koji su najljepšim ukrasom naše vjere. Usto, dakako, nisam zaboravila na čitanje, pisanje i računalstvo” (“Branka”, str. 131).

Domoljubna uloga ovog djela, ostvarena je kroz utjecaj Branke i svećenika na onarodenog grofa Belizara bez nacionalnog identiteta. Iako prije pokazuje želju za povratak starim korijenima, on se preobraća potaknut Brankinim uspjehom tako što ponovno uči hrvatski jezik, pokazuje interes za očuvanje kulturnih i materijalnih vrijednosti, obnavlja dvorac, odlučuje ostati u Hrvatskoj, zapošljava samo domaće ljude i podučava ih gospodarstvu. I on je, kao i Branka, doslovno pobjegao iz velikog grada u kojem je doživio dosta neugodnosti.

Usprkos optužbama da je na školu potrošeno mnogo novca, da djecu uči nepotrebnim novotarijama, da je lažna domoljupka i da očijuka s muškarcima, Branka ne posustaje. U idiličnom prizoru na šumskom proplanku, Branka djecu propitkuje o domovini te pjevaju “Lijepa naša domovino”.

Iako zaljubljena, Branka odbija prosidbu grofa, obrazlažući to “razlikama u stališu”. On je grof, bogat, po njezinom mišljenju neprivržen hrvatstvu a ona “priprosta građanka” koja za cilj ima promijeniti svoj narod. Ipak, nakon nekoliko obrata, Branka i Belizar ostvaruju svoju ljubav. Tako nam Šenoa donosi zaokruženu priču o uspjehu mlade Branke koja se potvrđuje kao iznimno uspješna prosvjetiteljica a

što joj donosi sreću i u privatnom životu. Financijskom potporom grofa Belizara, Jalševo dobija novu školsku zgradu.

U životu Jalševčana ponajviše Brankinom zaslugom, zbog veće prosvijećenosti, dolazi do mnogih poboljšanja. Te promjene utječu na cijelo društvo i na ljude u njemu. Selo se mijenja pod pozitivnim utjecajem i tako započinje njegova emancipacija.

5. ZAKLJUČAK

Crtajući tehnikom kontrasta dvije sredine, seosku i gradsku, može se zaključiti da je Šenoa romanom "Branka" propagirao smisao uzrečice "Prosvjetom k slobodi!" Sloboda je ostvarena kroz uspjeh učiteljice Branke jer je ona osigurala osobnu egzistenciju ali je ostvarena i kroz pobjedu za zajednicu u kojoj se i za koju se borila. Kroz lik mlade Branke prikazao je kako predano domoljublje, dobrota, predanost, odricanje, marljivost, a u prvom redu prosvijećenost, osiguravaju pobjedu dobra nad zlim. Ovim romanom približio je čitateljima seosku sredinu i omogućio im uvid u slabo stanje tadašnjeg školstva te upozorio na posljedice zanemarivanja prosvijećenosti uopće a osobito seoske sredine. Također, prikazom gradske sredine, grada Zagreba iz kojeg Branka doslovno bježi, ukazao je na tadašnji vladajući činovnički aparat koji je, na neki način, određivao sudbine mahom "malih" ljudi koji su se našli u situaciji rješavanja egzistencijalnih problema. Tematika je to koja prikazuje tadašnju hrvatsku stvarnost što je jedan od uslova kakva bi hrvatska književnost, prema Šenoinom mišljenju, trebala biti. Naravno da kroz djelovanje Brankinog lika Šenoa iznosi vlastita uvjerenja i težnje, pa tako, posredno, prosvjetiteljski djeluje na čitatelja. Zanemarimo li ponegdje suviše patetike u prikazu Brankine predanosti svojem naumu, možemo ustvrditi da je Šenoa vlastitim primjerom potvrdio svoje shvaćanje svrhe književnosti, iznijete u programatskom članku "Naša književnost". Iako zagrebački pisac, kroničar Zagreba, Šenoa ovim romanom pokazuje i dobro poznavanje prilika na hrvatskom selu te pridonosi njegovoj emancipaciji.

- Ključne riječi: protorealizam, školstvo, učiteljica, prosvjećivanje, domoljublje, selo, grad.

6. IZVORI

August Šenoa: "Branka", Naklada Fran, Zagreb, 1999. Predgovor: Miroslav Šicel

7. LITERATURA

1. Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zora, Matica Hrvatska, Zagreb 1962, knjiga 39. (August Šenoa, knjiga I., članak: Antun Barac: August Šenoa, st. 5-35.)
2. Slobodan Prosperov Novak: Povijest hrvatske književnosti, svezak II (Između Pešte, Beča i Beograda), Marjan tisak, Split, 2004., Članci o Ivanu Perkovicu (str. 59-61) i Augustu Šenoi (str. 77-86)
3. Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4, Liber, Mladost, Zagreb, 1975.
4. Dubravko Jelčić, Šenoa, Globus, Zagreb, 1984.
5. Jasna Šego: O ženama u "Viencu" i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19. stoljeća, Kroatologija 2 (2011), 141-160
6. August Šenoa: Branka - Karanfil s pjesnikova groba, Mladost, Zagreb, 1969, (pogovor: Vladimir Kovačić)
7. Branimir Donat: Studije i portreti o hrvatskim piscima, Zagreb, 1987. Nakladni zavod Matice Hrvatske, str. 7-17, članak: Ideologičnost pripovjedaka Ivana Perkovca.
8. Vinko Brešić: Dragi naš Šenoa, (Uspomene na Augusta Šenou), Zagreb, 1992. Međunarodni slavistički centar Hrvatske
9. Stanko Lasić: Roman Šenoina doba, Rad JAZU, knj. 341, 1965, str. 163-230.
10. Milorad Živančević, Portret književnog dela, "Seljačka buna Augusta Šenoe" (članci), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1983.,

11. Josip Horvat: Povijest i kultura Hrvata kroz 1000 godina, Gospodarski i kulturni razvitak u 18. i 19. stoljeću, Split, Knjigotisak, 2009.
12. Antun Barac o Šenoi, Časopis Književna republika IV, 1926, str. 208-221)
13. Članak: "Hrvatsko školstvo u drugoj polovici 19. stoljeća", preuzet s internet adrese: www.ffzg.uznizg.hr/.